

УДК 930.2:811.161'04'25
DOI: 10.18523/2617-3417.2023.6.105-109

Арістов В. Ю., Дегтяренко М. О.

«ДАВИДОВА СКОЛОТА»: ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНА ЗАМІТКА ДО ТЕКСТУ «ПОВІСТІ ВРЕМЕННИХ ЛІТ»

У статті розглянуто фрагмент статті 1097 року «Повісті временних літ», де вжито слово-гапак «сколота» у зв'язку зі звинуваченнями володимирського князя Давида Ігоровича в осліпленні теребовльського князя Василька Ростиславича. Проаналізовано традицію тлумачення цього слова у пізньосередньовічних і ранньомодерних текстах, зокрема літописних компіляціях XV–XVI ст. та історичній праці Василя Татищева. Вдалося продемонструвати, що автори або переписувачі цих текстів точно не розуміли слова «сколота». Вони намагалися замінити його іншим висловом, переформулювати фразу або просто скоротити цей фрагмент «Повісті временних літ». Зроблено огляд варіантів перекладу відповідного місця тексту в модерних наукових перекладах на різні мови. У більшості випадків учені тлумачили слово «сколота» і відповідний відрізок хроніки відповідно до загального розуміння контексту і спираючись на художній смак. Простежено можливе походження слова. Проаналізовано його місце у хронікальному наративі, зокрема в контексті прямої прямої мови персонажів. Авторі роблять висновок, що слово «сколота» має слов'янську етимологію і є одним із реліктів живого мовлення киеворуської еліти.

Ключові слова: «Повість временних літ», гапак, переклад, етимологія, наратив.

У «Повісті временних літ» (далі — ПВЛ) у статті 1097 р. міститься розлога розповідь про осліплення теребовльського князя Василька. Це сталося після з'їзду князів у Любечі, на якому вони уклали чергову угоду про розподіл володінь. Утім, західні околиці Руської Землі залишалися зоною потенційного конфлікту, який спалахнув, щойно князі роз'їхалися з Любеча¹.

¹ Ще у 1080-х рр., зі згоди тодішнього київського князя Всеволода Ярославича, терени Волині й Прикарпаття було віддано низці безземельних князів. Місто Володимир отримав племінник Всеволода Давид Ігорович, а Перемишль, Звенигород і Теребовль — троє його внучатих племінників: Рюрик, Володар і Василько Ростиславичі. Роздавання володінь на заході Русі перетворювало згаданих князів на підданих київського князя, оскільки він залишався зверхником цих територій. Давид і Ростиславичі були ситуативно вигідні Всеволоду, щоб послабити свого іншого племінника (сина його старшого брата) — Ярополка Ізяславича, котрий претендував на Волинь і загалом становив загрозу київському князеві. Однак після загибелі Ярополка 1087 р. Ростиславичі й Давид стали природними конкурентами одне одного. Водночас у 1090-х усі вони мимоволі стали на заваді інтересам київського князя Святополка

Володимирський князь Давид Ігорович змовився з київським князем Святополком Ізяславичем проти теребовльського князя Василька Ростиславича. Останнього підступно схопили, відвезли до міста Звенигород під Києвом, осліпили, відвезли до Володимира й ув'язнили. Ця подія поклала початок трирічній війні, в яку втягнулася більшість Рюриковичів, а також половецькі, польські й угорські еліти.

Війну докладно описано в першій київській хроніці, але у цій статті нас цікавитиме лише один невеликий фрагмент (а в ньому — одне

Ізяславича, який вважав їхні волості своєю отчиною і був зацікавлений здобути повну владу над ними. Станом на 1097 р. кожен із цих західних князів мав особливі зв'язки з одним із старших князів. Зокрема, Давид мав союзницькі/патрональні взаємини зі Святополком київським, а Василько (і, напевно, Володар; Рюрик помер ще 1092 р.) — з Володимиром переяславським. До того ж Святополк мав власні порахунки з Ростиславичами, оскільки їх підозрювали у причетності до вбивства його брата Ярополка у 1087 р.

слово) зі статті ПВЛ 1097 р., який у літературі з цього боку не розглядали.

Хроніка сповіщає про досягнення домовленості між Святополком і його двоюрідними братами: переяславським князем Володимиром Всеволодовичем і чернігово-сіверськими князями Давидом і Олегом Святославичами. Брати погодилися визнати Святополка невинуватим в осліпленні Василька в обмін на те, що київський князь покарає свого колишнього союзника Давида Ігоровича (на якого поклали всю провину). У цьому фрагменті хроніст використовує загадкове слово «сколота» на позначення вчинку Давида:

и вмиришася . на семь яко рѣша Стополку . яко се . Двѣда есть **сколота** . то иди ты Стополче на Давыда . любо ими и любо прожени².

Із контексту очевидно, що слово «сколота» мало негативний сенс і стосувалося порушення щойно досягнутого миру в династії. Водночас це єдиний у давньоруських (і залежних від них) текстах приклад уживання цього слова³. Отже, перед нами гапакс. Наскільки нам відомо, спеціального коментаря до «Давидової сколоти» ще запропоновано не було. У цій замітці ми спробуємо заповнити цю невелику прогалину.

Почати слід з огляду перекладів ПВЛ, що демонструють розуміння науковцями гапаксу «сколота». Автори більшості відомих перекладів намагалися зберегти структуру речення й передати слово «сколота» найкращим, на їхню думку, відповідником. Приміром, Леонід Махновець в українському тлумаченні Сильвестрової хроніки передав «Двѣда [...] сколота» як «Давидове баламутство»⁴. В іншому українському перекладі ПВЛ Василь Яременко помістив у цьому місці

² Полное собрание русских летописей, т. 1, *Лаврентьевская летопись* (Ленинград: Издательство Академии наук СССР, 1926–1928) (далі — *Лавр.*), Стп. 264–265. Виділене слово читається так само в решті списків ПВЛ, а отже читалося і в архетипі — оригінальному рукописі хроніки.

³ И. И. Срезневский, *Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам*, т. 3 (Санкт-Петербург: Типография Императорской академии наук, 1912), 378; *Словарь русского языка XI–XVII вв. Вып. 24* (Москва: Наука, 2000), 222–223.

У словнику російської мови XI–XVII ст. зазначено також вживання слова «сколотъ» у *Московському літописному зводі* кінця XV ст.: «створися своєю волею яко сколотъ» (*Полное собрание русских летописей*, т. 25, *Московский летописный свод конца XV века* (Москва – Ленинград: Издательство академии наук СССР, 1949), 55). Це є дієприкметникова форма доконаного виду від «колоти». Важливо, що вона є вторинною щодо оригінального давньоруського тексту, *Київського літопису*, від якого залежить московська хроніка. У *Київському літописі* на цьому місці читається «акы бодень» (*Полное собрание русских летописей*, т. 2, *Ипатьевская летопись* (Санкт-Петербург: Типография М. А. Александрова, 1908) (далі — *Inam.*), Стп. 450).

⁴ *Літопис руський*, пер. з давньорус. Л. С. Махновця; відп. ред. О. В. Мишанич (Київ: Дніпро, 1989), 150.

«Давидів заколот»⁵. У російському перекладі Дмитра Ліхачова і Бориса Романова аналізований вислів було розтлумачено як «ссора от Давыда»⁶. Натомість у другому «виправленому» виданні перекладу ПВЛ Ліхачова зазначено «козни Давыда»⁷. Польський переклад першої київської хроніки, виданий у першому томі *Monumenta Poloniae Historica*, тлумачить «Двѣда [...] сколота» як «sprawka Dawida» (тобто Давидів виступ або вибрік)⁸. Пізніше, у новому перекладі ПВЛ Францишка Селіцького цей фрагмент майже не зазнав змін: «Dawidowa sprawka»⁹. Людольф Мюллер у німецькому перекладі ПВЛ потлумачив «Двѣда есть сколота» як «Dies ist eine Ränke des Davyd» (це інтрига Давида)¹⁰. Новітній іспанський переклад першої київської хроніки авторства Інеси Гарсія де ла Пуенте подає наш фрагмент так: «Esto ha sido maquinación de Davyd» (це була махінація/інтрига Давида)¹¹. Нарешті, у португальському перекладі Лукаса Рікардо Сімоні читаємо: «Isso é dissensão de Davyd» (це розбрат [від] Давида)¹².

Автори іншої групи перекладів не відтворювали літописну структуру фрази і розкривали загальний сенс вислову «Двѣда есть сколота». Такий підхід знаходимо у старому французькому перекладі ПВЛ (за одним Радзивілівським списком), де це місце перекладено не дослівно: «c'est David qui a conçu et exécuté le crime» (Давид задумав і здійснив цей злочин)¹³. Подібне бачимо у чеському тлумаченні руського тексту: «úžnící spůsobil David» (розбрат спричинив Давид)¹⁴.

⁵ *Повість врем'яних літ: Літопис (За Іпатським списком)*, пер. з давньоруської, післяслово, комент. В. В. Яременка (Київ: Радянський письменник, 1990).

⁶ *Повесть временных лет. Часть первая*, текст и перевод, подготовка текста Д. С. Лихачева, перевод Д. С. Лихачева и Б. А. Романова, под ред. В. П. Адриановой-Перетц (Москва — Ленинград: Издательство Академии наук СССР, 1950), 377.

⁷ *Повесть временных лет*, подготовка текста, перевод, статьи и комментарии Д. С. Лихачева, под ред. В. П. Адриановой-Перетц, издание второе исправленное и дополненное (Санкт-Петербург: Наука, 1996), 251.

⁸ *Monumenta Poloniae Historica*, tom I (Lwów, 1864), 796.

⁹ *Powieść minionych lat*, przełożył i opracował Franciszek Sielicki (Wrocław — Warszawa — Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich — Wydawnictwo, 1968), 207.

¹⁰ *Die Nestorchronik: die altrussische Chronik, zugeschrieben dem Mönch des Kiever Höhlenklosters Nestor, in der Redaktion des Abtes Sil'vestr aus dem Jahre 1116, rekonstruiert nach den Handschriften Lavrent'evskaja, Radzivilovskaja, Akademičeskaja, Troickaja, Ipat'evskaja und Chlebnikovskaja*. Ins Dt. uebers. von Ludolf Müller (München, 2001), 289.

¹¹ Traducción de la “Crónica De Néstor”, 151, <http://pvl.obdurodon.org/translation/spanish.pdf>.

¹² Lucas R. Simone, *Recontar o tempo: apresentação e tradução da Narrativa dos anos passados*. Tese (Doutorado) (Faculdade de Filosofia, Letras e Ciências Humanas, Universidade de São Paulo, 2019), 261.

¹³ *La Chronique de Nestor traduite en Français*, tome I (Paris, 1834), 270.

¹⁴ *Nestorův Letopis Ruský*. Přeložil Karel Jaromír Erben (V Praze, 1867), 195.

У подібний спосіб передав текст Семюел Крос у своєму перекладі ПВЛ на англійську мову: «David was responsible for the crime»¹⁵.

Варіативність перекладу цього фрагмента ПВЛ, як видається, вказує на те, що вчені тлумачили слово «сколота» і відповідний відрізок тексту відповідно до загального розуміння контексту і спираючись на художній смак¹⁶. Принаймні той факт, що немає пояснень вибору того чи того перекладу, не дає змоги повністю відтворити логіку тлумачів хроніки. Академічні переклади ПВЛ на новому рівні фактично повторили досвід донаукової історіографії. Адже й середньовічні та ранньомодерні книжники мали труднощі з прочитанням цього місця ПВЛ. У тих випадках, коли текст не копіювали дослівно, вони або «перекладали», відповідно до загального розуміння сюжету, або скорочували фрагмент.

В *Іпатіївському списку* ПВЛ (1420-ті рр.) слово «сколота» закреслено, а над рядком приписано «сольстиль». Це засвідчує нерозуміння і спробу контекстуального тлумачення з боку писаря або раннього читача рукопису XV ст. *Софійський Перший літопис* першої половини XV ст., який використав текст ПВЛ, взагалі пропустив це проблемне слово і передав фрагмент скорочено: «и умиришася на семь что Святополку Давида иняти или проженути его»¹⁷. Укладач *Московського літописного зводу* кінця XV ст., що так само поклав в основу текст ПВЛ, також продемонстрував лише приблизне розуміння цього гапаксу. Він не наважився подати у своєму тексті незнайоме слово і замінив його узагальненням: «вси си злая от Давыда»¹⁸. Аналогічний «контекстуальний переклад» знаходимо у *Тверському літописі* та *Никоновському літописі* XVI ст.: відповідно «се все зло сътворилъ Давыдъ» та «Давыдово зло»¹⁹.

Василь Татищев у першій редакції своєї *Історії Російської* передав аналізований уривок так: «на Давыда соколотника (смутника) поиди ты, Святополче»²⁰. У другій редакції він остаточно позбавляється дивного слова: «Святополку

идти самому на Давида, яко смутителя»²¹. Напевно, він зрозумів літописне «сколота» як «смута», «бунт» або «заколот» і перетворив це слово на характеристику Давида — «соколотник» (пор. українське «заколотник»). Тим самим шляхом (чи не під впливом Татищева?) пізніше пішов Василь Яременко (див. вище).

Унікальність іменника «сколота» у кириличних (і взагалі будь-яких) слов'янських середньовічних текстах, а також засвідчені випадки його правки і контекстуального перекладу в пізньосередньовічних (власне, новгородських і московських) хроніках можуть вказувати на регіональну обмеженість побутування слова та/або його належність до розмовної (некнижної) лексики. Ці обставини створюють деякі труднощі у встановленні походження і точного значення, яке мала «сколота» в часи укладання ПВЛ. Адже найближчі аналоги зафіксовано значно пізніше та/або на далеких відстанях від Києва.

Слово «сколотá» у значенні «господарські клопоти» наведено у словнику Володимира Даля із позначкою «вологодське»²². Академічний тлумачний словник української мови, оснований на матеріалі модерних текстів, а також етимологічний словник української мови подають дієслова «сколотити/сколотитися», серед іншого, з такими значеннями: «порушувати спокій; викликати тривогу, неспокій, незадоволення; трапитися (переважно про що-небудь погане)»²³.

У староукраїнських ранньомодерних текстах найближчим аналогом «сколоти» є слово «заколючен(ь)є» або «съклященіє» (звідки й «заколот») у значенні «сум'яття, метушня» та дієслово «заколючовати» — «порушувати спокій, викликати занепокоєння, баламутити»²⁴. Форми «заколючене»/«съклященіє» і «заколючовати» слід вважати полонізмами, що походять від «zakłócenie»/«skłócenie» і «zakłócać (się)» відповідно (зі значеннями «сум'яття, непорозуміння, суперечки, вдаватися до суперечки»)»²⁵.

²¹ В. Н. Татищев, *Собрание сочинений*, тома II и III, *История Российская. Часть вторая* (Москва: Ладомир, 1995), 114.

²² В. И. Даль, *Толковый словарь живого великорусского языка*, ч. 4 (Москва, 1866), 183.

²³ Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980), дата звернення 19.07.2023, <http://sum.in.ua/s/skolochuvaty>; <http://sum.in.ua/s/skolochuvatyjsja>.

Варто також згадати українське прізвище «Сколота», поширене у Середній Наддніпрянщині (за даними інтернет-ресурсу «Рідні»: Рідні. Генеалогічне товариство, дата звернення 19.07.2023, <https://ridni.org/karta/%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%82%D0%B0>).

²⁴ *Словник української мови XVI — першої половини XVII ст.*, вип. 10 (Львів, 2003), 61.

²⁵ *Wielki słownik W. Doroszewskiego*, accessed 19.07.2023, <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/zaklocenie;5525124.html>; <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/sklocenie;5497214.html>; <http://sjp.pwn.pl/doroszewski/zak%C5%82%C3%B3ca%C4%87.html>.

¹⁵ *The Russian Primary Chronicle. Laurentian text*, translated and edited by Samuel Hazzard Cross and Olgerd P. Sherbowitz-Wetzor (Cambridge, Massachusetts, 1953), 192. На жаль, досі залишається невиданим новітній англійський переклад ПВЛ, підготовлений у Гарвардському університеті Горасом Лантом.

¹⁶ У деяких випадках переклад був під впливом (або навіть визначався) прикладу попередників.

¹⁷ *Полное собрание русских летописей*, т. 5, вып. 1, *Софийская 1-я летопись*. 2-е изд. (Ленинград: Издательство Российской академии наук, 1925), 154.

¹⁸ *Полное собрание русских летописей*, т. 25, 21.

¹⁹ *Полное собрание русских летописей*, т. 15, *Рогожский летописец. Тверской сборник* (Москва: Языки русской культуры, 2000), 185; *Полное собрание русских летописей*, т. 9, *Никоновская летопись* (Москва: Языки русской культуры, 2000), 132.

²⁰ В. Н. Татищев, *Собрание сочинений*, том IV, *История Российская. Часть вторая* (Москва: Ладомир, 1995), 171.

Однак вважати давньоруський гапакс «сколота» дуже раннім полонізмом немає достатніх підстав. Це слово належить до численного кола іменників із прикінцевим *-ota*, які відомі як в українській, так і в інших слов'янських мовах (пор. *доброта*, *скорбота*, *тягота*, *wspólnota*, *красота* тощо). Найімовірніше, воно має слов'янську етимологію і пов'язане з дієсловом «колотити» зі значенням «викликати неспокій, підбурювати», поряд з основним значенням «розмішувати, трусити, каламутити, бити, завдавати ударів» (пор. польське *kłócić*, старослов'янське *клатити*). Це дієслово має відповідники у всіх слов'янських мовах і сходиться до праслов'янського **koltiti*. Останнє, своєю чергою, напевно, походить від праслов'янського **kolti* «колоти, ударяти, бити чимось гострим; різати, убивати; розколловати»²⁶.

Незважаючи на польське походження стародавніх українських форм «заколючене» або «заколючовати», давньоруське (давньоукраїнське) «сколота» цілком могло сформуватися незалежно на праслов'янській основі. Це може підтверджувати зафіксоване у Даля «сколотá» у вологодському діалекті — дуже далеко від польського ареалу.

У тексті ПВЛ вживання слова «сколота» не має жодного «польського» маркування. Воно не вкладено в уста «ляхам», не вжито стосовно «ляхів» або прямо пов'язаних із ними подій. Звернення, в якому йдеться про «сколоту», за текстом належало навіть не західним, а східним, лівобережним князям: Володимирі Всеволодовичу переяславському та Давиду і Олегу Святославичам чернігово-сіверським.

Ужитий у статті 1097 р. ПВЛ вислів влучно характеризував вчинки Давида Ігоровича, як вони змальовані у тексті: Давид порушив шойно досягнутий мир і спричинив ворожнечу в династії. «Сколота», отже, найвірогідніше розумілася як струс / потрясіння / заворушення (від **ськолотити*), цілком відповідно до праслов'янської етимології²⁷. З огляду на це, серед розглянутих

вище перекладів цього фрагмента ПВЛ вважаємо за найбільш точні такі з них: український Леоніда Махновця «Давидове баламутство», російський у першому варіанті Дмитра Ліхачова «ссора от Давыда» і чеський Карела Яромира Ербена «*řůznici spůsobil David*».

У викладі ПВЛ «сколота» згадана в рамках усного звернення трьох князів до Святополка Ізяславича. Походження і достовірність прямої мови (зокрема князів) у давньоруських хроніках становлять проблему. Загалом у середньовічній історіографії різноманітні промови та діалоги є чи не найбільш фіктивним елементом²⁸. Та завжди залишається ймовірність і спокуса думати, що давні автори могли якщо не повністю, то бодай частково передавати дослівно сказане князями або іншими особами, що потрапляли на сторінки їхніх творів. У випадках, коли наведено пряму мову давніх або загалом легендарних персонажів, фіктивність є очевидною.

Випадок зі зверненням князів до Святополка належить до іншої категорії. Хроніст був не тільки сучасником подій, а й очевидцем і навіть учасником деяких епізодів конфлікту через осліплення Василька²⁹. Крім того, Сильвестр був ігуменом Видубицького монастиря, патроном якого був Володимир Всеволодович (Мономах), а отже, варто думати, доволі близькою до князів особою³⁰. Тому якщо автор ПВЛ і сканструював промову зі згадкою слова «сколота», то він міг реалістично зімітувати елементи живого мовлення руської еліти. Це означає, що гапакс «сколота» найвірогідніше є одним з колоритних реліктів мовлення киеворуської еліти, що пройшов крізь сито книжної мови.

одного: «*вверже[нъ] в ны ножь . да аще сего не правимъ . то болшеі зло встанеть на на^е . и начнетъ бра^г брата **закалати** . и погыбнетъ земля Рускаѧ». *Лавр.*, 262. Втім, невідомо, чи хроніст свідомо закладав цей смисловий перегук, коли вписував у свій текст слова про «Давидову сколоту».*

²⁸ Justin C. Lake, «Truth, plausibility, and the virtues of narrative at the millennium», *Journal of Medieval History* 35 (2009): 221–238.

²⁹ Про це він прямо стверджує у тексті: «Василкови же сущю Володимери . на пре^е ре^чнъмъ мѣстѣ . и аѧо приближиса пость великыи . и мнѣ ту сущю **Володимери** . въ єдину ношь **присла по ма князь Дѣдъ . и придо^к к нему** . и сѣдаху ѡколо єго дружина . и посадивъ ма и ре^с ми [...] **да се Василю шло та . иди к Василкови тезу своєму . с сима втрокома [...] азъ же идо^к к Василкови . и повѣда^с . кму вса рѣчи Давыдовы [...] и ре^с ми Василко посьди мало . и повелѣ служѣ своєму ити вонъ . и сѣде со мною . и нача ми глѣти [...]**» (*Лавр.*, 265–266). У статті 1097 р. хроніст називає себе Василем, а у колофоні під 1116 р. — Сильвестром. Утім, напевно, це два імені тієї самої особи. Див.: Вадим Аристов, «Василий-Сильвестр (о личности автора «Повести временных лет»)», *Ruthenica* XII (2014): 118–121; Алексей Толочко, «Еще раз о летописце Василии-Сильвестре», *Ruthenica* XVI (2021): 158–159.

³⁰ Він включив до своєї хроніки не тільки візантійсько-руські договори X ст., явно взяті з князівського архіву, а й особисті твори Володимира: «Поучення», «Молитву» і лист до Олега Святославича.

²⁶ *Етимологічний словник української мови у семи томах*, т. 2 (Київ: Наукова думка, 1985), 522–523. Див. також: *Етимологічний словник Макса Фасмера*, т. 2 (Москва, 1986), 296; *Словник української мови XVI — першої половини XVII ст.*, вип. 14 (Львів, 2008), 196–197.

²⁷ Не можна не звернути увагу на певну гру смислів у статті 1097 р., пов'язану з омонімією і спорідненістю слів «колотити» (звідки «сколота») і «колоти» та похідних, зокрема «закалати» («зарізати, заколючити»). Пор. подібну омонімію у старопольській мові: *kłócić* — *kłuć* (і похідні) (*Słownik staropolski*, том III, zeszyt 4 (Wrocław — Warszawa — Kraków, 1961), 299; *Słownik staropolski*, том VIII, zeszyt 3 (Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk, 1978), 240; *Słownik staropolski*, том XI, zeszyt 2 (Kraków, 1996), 100. Злочин, у якому звинувачували Давида, полягав власне у тому, що Василькові викололи очі. Небезпечним наслідком цього прецеденту у прямій мові лівобережних князів проголошується «заколювання» братами-князями одне

Bibliographic References

- Aristov, Vadym, "Vasilii-Sil'vestr (o lichnosti avtora 'Povesti vremennykh let')." *Ruthenica* XII (2014): 118–121.
- Dal', V. I. *Tolkovyi slovar' zhyvogo velikorusskogo yazyka*. Vol. 4. Moskva, 1866.
- Die Nestorchronik: die altrussische Chronik, zugeschrieben dem Mönch des Kiever Höhlenklosters Nestor, in der Redaktion des Abtes Sil'vestr aus dem Jahre 1116, rekonstruiert nach den Handschriften Lavrent'evskaja, Radzivilovskaja, Akademicheskaja, Troickaja, Ipat'evskaja und Chlebnikovskaja*. Ins Dt. uebers. von Ludolf Müller. München, 2001.
- Etymolohichnyi slovnyk ukrains'koi movy u semy tomakh*. T. 2. Kyiv: Naukova dumka, 1985.
- Etymolohichnyi slovnyk ukrains'koi movy u semy tomakh*. T. 3. Kyiv: Naukova dumka, 1989.
- La Chronique de Nestor traduite en Français*. Tome I. Paris, 1834.
- Lake, Justin C. "Truth, plausibility, and the virtues of narrative at the millennium". *Journal of Medieval History* 35 (2009): 221–238.
- Litopys rus'kyi*. Transl. L. Ye. Makhnovts; ed. O. V. Myshanych. Kyiv: Dnipro, 1989.
- Monumenta Poloniae Historica*. Tom I. Lwów, 1864.
- Nestoriv Letopis Ruskyj*. Přeložil Karel Jaromír Erben. V Praze, 1867.
- Polnoe sobranie russkikh letopisey*. T. 1. *Lavrent'evskaya letopis'*. Leningrad: Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR, 1926–1928.
- Polnoe sobranie russkikh letopisey*. T. 2. *Ipat'evskaya letopis'*. Sankt-Peterburg: Tipografiya M. A. Aleksandrova, 1908.
- Polnoe sobranie russkikh letopisey*. T. 5. Vyp. 1. *Sofiiskaia I-ia letopis'. 2-e izd.* Leningrad: Izdatel'stvo Rossiiskoi akademii nauk, 1925.
- Polnoe sobranie russkikh letopisey*. T. 9. *Nikonovskaia letopis'*. Moskva: Yazyki russkoi kul'tury, 2000.
- Polnoe sobranie russkikh letopisey*. T. 15. *Rogozhskii letopisets. Tverskoi sbornik*. Moskva: Yazyki russkoi kul'tury, 2000.
- Polnoe sobranie russkikh letopisey*. T. 25. *Moskovskii letopisnyi svod kontsa XV veka*. Moskva – Leningrad: Izdatel'stvo akademii nauk SSSR, 1949.
- Povest' vremennykh let*. Eds. D. S. Likhacheva, V. P. Adrianovoi-Peretts. Sankt-Peterburg: Nauka, 1996.
- Povest' vremennykh let. Chast' pervaiia. Tekst i perevod*. Transl. D. S. Likhachev and B. A. Romanova, ed. V. P. Adrianova-Peretts. Moskva — Leningrad: Izdatel'stvo akademii nauk SSSR, 1950.
- Povist' vrem'ianykh lit: Litopys (Za Ipat's'kym spyskom)*. Transl., ed. V. V. Yaremenko. Kyiv: Radians'kyi pys'mennyk, 1990. <http://litopys.org.ua/pvlyar/yar10.htm>
- Powieść minionych lat*. Przełożył i opracował Franciszek Sielicki. Wrocław — Warszawa — Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich — Wydawnictwo, 1968.
- Ridni. Henealohichne tovarystvo. Accessed 19.07.2023. <https://ridni.org>.
- Simone Lucas R. *Recontar o tempo: apresentação e tradução da Narrativa dos anos passados*. Tese (Doutorado). Faculdade de Filosofia, Letras e Ciências Humanas, Universidade de São Paulo, 2019.
- Slovar' russkogo yazyka XI–XVII vv.* Vol. 24. Moskva: Nauka, 2000.
- Slovyk ukrains'koi movy. Akademichnyi tлумachnyi slovnyk (1970–1980)*. Accessed 19.07.2023. <http://sum.in.ua/s/skolochuvaty>; <http://sum.in.ua/s/skolochuvatysja>.
- Slovyk ukrains'koi movy XVI — pershoi polovyny XVII st.* Vol. 10. L'viv, 2003.
- Slovyk ukrains'koi movy XVI — pershoi polovyny XVII st.* Vol. 14. L'viv, 2008.
- Slovník staropolski*. Tom III, zeszyt 4. Wrocław — Warszawa — Kraków, 1961.
- Slovník staropolski*. Tom VIII, zeszyt 3. Wrocław — Warszawa — Kraków, Gdańsk, 1978.
- Slovník staropolski*. Tom XI, zeszyt 2. Kraków, 1996.
- Sreznevskiy, I. I. *Materialy dlya slovarya drevnerusskogo yazyka po pis'mennym pamyatnikam*. T. 2. Sankt-Peterburg: Tipografiya Imperatorskoy akademii nauk, 1902.
- — —. *Materialy dlya slovarya drevnerusskogo yazyka po pis'mennym pamyatnikam*. T. 3. Sankt-Peterburg: Tipografiya Imperatorskoy akademii nauk, 1912.
- Tatischev, V. N. *Sobranie sochinenii*. T. II i III. *Istoriia Rossiiskaia. Chast' vtoraiia*. Moskva: Lodomir, 1995.
- — —. *Sobranie sochinenii*. T. IV. *Istoriia Rossiiskaia. Chast' vtoraiia*. Moskva: Lodomir, 1995.
- The Russian Primary Chronicle. Laurentian text*. Translated and edited by Samuel Hazzard Cross and Olgerd P. Sherbowitz-Wetzor. Cambridge, Massachusetts, 1953.
- Tolochko, Aleksei, "Esche raz o letopistse Vasili-Sil'vestre". *Ruthenica* XVI (2021): 158–159.
- Traducción de la "Crónica De Néstor". <http://pvl.obdurodon.org/translation/spanish.pdf>.
- Wielki słownik W. Doroszewskiego* / <https://sjp.pwn.pl/>.

V. Aristov, M. Degtiarenko

“DAVYDOVA SKOLOTA”: A HISTORICAL-PHILOLOGICAL NOTE TO THE TEXT OF THE PRIMARY CHRONICLE OF RUS

The article examines a fragment of the Rus Primary Chronicle's entry for 1097, in which the hapax legomenon "skolota" is used in relation with the accusations of Prince Davyd Ihorovych of Volodymyr in blinding Prince Vasyloko Rostyslavych of Terebovl. The article analyses the tradition of interpretation of this word in the late medieval and early modern texts, namely chronicle compilations of the fifteenth and sixteenth centuries as well as in Vasilii Tatischev's historical work. It has been demonstrated that the authors or scribes of these texts did not understand the word "skolota" precisely. They tried to replace it with another expression, rephrase the phrase, or simply shorten this fragment of the Primary Chronicle. The versions of the translation of the relevant place of the text in modern scholarly translations into different languages are reviewed. In most cases, scholars have interpreted the word "skolota" and the relevant passage of the chronicle based on a general understanding of the context and artistic taste. The possible origin of the word is examined. Its place in the chronicle narrative, specifically in the context of the characters' direct speech. The authors conclude that the word "skolota" has a Slavic etymology and is one of the relics of the Kyivan Rus elite's vernacular.

Keywords: the Primary Chronicle, hapax, translation, etymology, narrative.

